

Over de alledaagsheid van mystiek

Het zal een jaar of vijftien geleden zijn, dat er op een gure zondagnamiddag in februari bij ons werd aangebeld. Wij woonden toen in D. Een dik ingepakt ouder echtpaar, dat een eindje verderop in de wijk woonde, stond voor de deur, met een kleumend meisje van elf/twaalf tussen hen in. We herkenden in haar direct een klasgenootje van onze dochter Wilmar.

Kom gauw binnen, zeiden we, het is veel te koud om bij de deur te staan. Maar het echtpaar wou gauw weer naar huis, omdat het tegen etenstijd liep. Ze wilden alleen even zeggen, dat ze het meisje ergens buiten hadden zien zitten, dat ze heel verdrietig was en dat ze had gezegd dat ze graag naar ons toe wou.

Een paar dagen later kwam de vrouw weer langs omdat ze nieuwsgierig was naar de afloop. Deze keer liet ze zich wel binnen nodigen en daar vertelde ze een merkwaardig verhaal. Zij en haar man hadden de gewoonte om elke dag een fikse wandeling te maken. Ze volgden dan een vaste route die ongeveer een uur duurde. Maar omdat het die zondag zo verrekkele koud was geweest en ze allebei een lichte hartkwaal hadden, hadden ze besloten om voor een keertje thuis te blijven.

Maar zo tegen vijven kreeg de vrouw zin om toch nog even een eindje te wandelen. Haar man zei eerst dat ze dan maar in haar eentje moest gaan, maar toen ze voorstelde er een kort bochtje van te maken, liet hij zich overhalen.

Ze kozen een straatje binnendoor waar ze een beetje luwte hadden, en kwamen uit bij het scholeneiland in onze toenmalige wijk. Ze hadden inmiddels allang spijt van hun keus, en liepen weer recht op huis aan, diep weggedoken in hun jassen vanwege de snijdende oostenwind. Ze keken op noch om.

Toch merkte de vrouw vanuit een ooghoek ineens iets op dat haar aandacht trok. Toen ze wat duidelijker keek zag ze op het schoolplein een kleine gestalte ineengedoken op een paaltje zitten. Ze wilde al doorlopen, maar op de een of andere manier

voelde ze dat er met die stille figuur iets aan de hand was. Samen met haar man liep ze er kordaat op af en zag een haar onbekend jong meisje dat met de jas open stilletjes zat te huilen.

Toen ze vroeg wat er aan de hand was, vertelde het meisje met een klein stemmetje dat haar moeder er met een vriend vandoor was en dat ze nu ook nog ruzie had gekregen met haar vader en dat alles in haar leven zo anders liep dan ze graag had gezien.

De oudere mensen die door het geval erg waren aangedaan wisten haar over te halen met hen naar huis te gaan om er bij de warme kachel over door te praten. Daar bleek al gauw dat het meisje graag naar ons toe wou, waarna ze haar bij ons hadden afgeleverd.

Waarom ik dit verhaal juist vandaag vertel, nu we het hebben over mystiek en zo, dat is omdat die man en die vrouw in het hele gebeuren achteraf iets van God waren gaan zien. Ze hadden nog wat zitten napraten en hadden toen ineens iets gehad van: het was allemaal wel erg toevallig.

Ze hadden besloten er niet uit te gaan en hadden dat per slot wel gedaan. En ze waren nog nooit langs het scholeneiland gelopen, omdat ze het daar wat kaal vonden en ongezellig, en daar waren ze nu wel langs gekomen. En ze hadden vanwege de kou op noch om gekeken, maar hadden toch op de een of andere manier,- in het donker nog wel en met hun slechte ogen -, die figuur op dat paaltje opgemerkt. En hoewel ze haast hadden en gauw naar huis wilden, hadden ze toch gevoeld dat er iets niet goed was en ook naar dat gevoel gehandeld.

'Heeft dit nou zo moeten zijn?' zo hadden ze zich afgevraagd. 'Is dit nou wat we in de kerk de hand des Heren noemen?'

Ik heb die vraag toen maar in het midden gelaten, en dat wou ik ook nu doen, maar het is wel een intrigerende. Ik zou ze niet graag de kost geven die zich in het verhaal van die man en die vrouw zullen herkennen.

Er zijn een heleboel mensen, die dingen hebben meegemaakt waarvan anderen zeiden dat het toeval was, maar waarvan ze zelf het gevoel hadden dat er meer speelde.

Ik denk dat we hier heel dicht zitten bij wat 'mystiek' wordt genoemd, naar een Grieks woord (mustikos) dat 'geheim'

betekent. Niet in de zin van 'ik zeg het je lekker niet, je mag het niet weten', maar van 'hier zit wat achter, dit heeft een diepere betekenis, dit is iets dat boven me uitgaat'.

Mystiek wordt bijna altijd in verband gebracht met bijzondere mensen, zoals heiligen en asceten en dromers, en met buitengewone ervaringen, zoals een plotselinge extase of een bizarre droom of een beeldend visioen, maar voor wie er oog voor heeft is het alledaagse leven er vol van.

Ik denk niet dat ik overdrijf als ik zeg dat de kerk dat eeuwenlang niet heeft willen zien. De orthodoxie is altijd druk geweest met het vastleggen van geloofsovertuigingen in sluitende theorieën, en de vrijzinnigheid heeft het geloof om maar niet vroom te lijken vooral laten opgaan in ethiek.

Maar dat spreekt allebei niet meer zo aan in de postmoderne tijd waarin wij nu leven. Wat die dogma's betreft laat de mondige mens van tegenwoordig zich terecht niet langer door kerkvaders en synodes en dominees het geloof voorschrijven. En ook op het punt van de ethiek, het rechte denken en handelen, heeft men de kerk niet meer zo nodig. We vinden dat we zelf wel in staat zijn om uit te maken wat goed is en wat kwaad.

Maar juist nu de tijd voorbij lijkt dat de christelijke traditie de cultuur bepaalt, juist nu het instituut kerk en alles wat daarbij hoort langzaam maar zeker naar de achtergrond wordt gedrongen, kan de mystiek, je kunt ook zeggen het verhaal van God en de ziel, een nieuwe bron van innerlijke verrijking en maatschappelijke inspiratie worden.

Zoals ik al zei is wat mystiek heet lange tijd voorbehouden aan een kleine religieuze elite, aan Hildegard von Bingen, Meister Eckhart en Simone Weil om er een paar te noemen, maar we zien nu steeds meer in dat een heleboel mensen een antenne hebben voor diepere lagen in dingen.

In deze ontwikkeling zit een zeker gevaar, dat geef ik de kerkhistoricus Auke Jelsma toe, die vindt dat mystiek iets moet blijven voor mensen met een specifieke begaafdheid. Zoals hij

het zegt: 'Het is met mystiek net als met muziek, iedereen doet daar op de een of andere manier wel aan, maar dat betekent nog niet dat iedereen ook musicus. is. Daarvoor komt nog wel wat anders kijken.'

Ik ben dat helemaal met hem eens. Het ergste dat er kan gebeuren, dat is dat mystiek iets wordt van de straat, iets om snel geld aan te verdienen, een vluchtige sensatie voor op SBS 6. Daarvoor is het allemaal te teer, te persoonlijk.

Maar wat je wel zou kunnen doen is binnen de kerken een klimaat scheppen waarin mensen, zoals Rex Brico ooit schreef in het AD, 'met meer verwondering naar hun ervaringen kijken'.

Dat klimaat is trouwens al voorzichtig bezig te ontstaan. Neem bijvoorbeeld het tv programma 'Wonderen bestaan' van de KRO. Toen ik vijf jaar geleden hoorde dat het eraan stond te komen, had ik er eerlijk gezegd niet zoveel mee op. Ik was bang dat er allerlei huilende Mariabeelden langs zouden komen en vage verhalen over plotselinge genezingen, maar het is werkelijk heel bijzonder.

Of het echt inzicht geeft in wat van God is weet ik niet, maar het maakt in ieder geval duidelijk dat er meer is tussen hemel en aarde dan wat we met het oog kunnen zien en met ons verstand kunnen denken. Ik merk in mijn werk dat mensen erdoor worden aangemoedigd eigen aangrijpende ervaringen te vertellen, ervaringen waarvoor ze zich tot voor kort een beetje geneerden, omdat ze het gevoel hadden dat anderen ze niet zouden begrijpen en hen gek zouden vinden.

Het probleem met dit soort dingen is dat je er zo gauw naast zit en dan is vooral er net naast het ergste. Waar ik vooral vraagtekens bij heb dat is bij de Jomandatypes en gebedsgenezers en spirituele therapeuten. Mystiek is per slot geen interessant kunstje, geen geheimzinnig weetje, geen psychologisch trucje.

Maar als wij echt met meer verwondering naar onze ervaringen leren kijken, weer oog krijgen voor wat ons overstijgt, een sterker besef ontwikkelen van het heilige, kan er iets moois groeien. Zeker ook in de kerken en geloofsgemeenschappen.

Wat me daarin nu vaak tegen staat is dat men het allemaal zo goed weet: God is zus en doet zo en wil dit en haat dat. De cabaretier Robert Long heeft eens gezegd dat de leer van de kerk vaak net een cursus boekhouden is. God is a en als jij nu maar b doet, komt het opgeteld allemaal op c uit. Juist dat wat geloof tot geloof maakt, wat religie zo'n kracht kan geven, is er zo uit gemonteerd. God is een aanwijsbare grootheid geworden, de verbazing is gereduceerd, het onbenoembare gerubriceerd. Long heeft er niks mee.

Nou, ik dus ook niet. Nooit gehad ook. Ik voel me veel meer thuis bij de taal die de theoloog Willem Barnard gebruikt als hij zegt: 'Alle ervaring van God gaat als het ware om een hoekje', is met andere woorden indirect. Of, zoals Judith Herzberg schrijft in het wijsgerige blad Roodkoper: 'Ik geloof niet zo in een god, maar wel ken ik soms een veel te groot gevoel naar aanleiding van een kleinigheid'.

Ik las in het oecumenische maandblad Open Deur het relaas van een vrouw die nog niet zo lang geleden haar man had verloren. Hij zou binnen enkele maanden met pensioen gaan en daarop vooruitlopend hadden ze alvast een huis gekocht in een plaats waar ze de rest van hun leven wilden doorbrengen. Maar nog voor de verhuizing was hij overleden en dus had ze in haar eentje de nieuwe woning betrokken.

Het was vreselijk geweest: een vreemd huis, een vreemde omgeving en vreemde mensen. De muren waren op haar afgekomen.

Ja en toen was het gebeurd. 'Ik was een eindje wezen wandelen,' zo schreef ze, 'en liep weer op huis aan. Ergens op de hoek van een straat bij mij in de buurt stond een klein meisje. Ik schatte haar op een jaar of vijf, zes. Ik had haar nooit eerder gezien en ik heb haar sinds die keer ook niet weer gezien. Maar ze stond daar en keek aandachtig naar me, alsof ze mijn verdriet aan mijn loop en houding af las. Ik keek waarschijnlijk verbaasd en met onbegrip terug. Toen lachte ze me vriendelijk toe en zei: Zal ik je een zoen geven, ja? En ik zei: ja, nauwelijks bewust. Het meisje hief haar gezichtje naar me op, ik bukte me enigszins en kreeg een zoen. Daarna

huppelde het kind verder en ik liep door naar huis. Maar heel anders dan daarvoor. Het was alsof ik op vleugelen werd gedragen. Toen ik de sleutel in het slot stak, zei ik bij mezelf: God, ik heb het begrepen. Vanaf dat moment kon ik verder, verder met mijn verdriet, verder met mijn leven.'

Door allerlei ontwikkelingen in de samenleving, en dan denk ik aan de verstedelijking en de industrialisatie, en daarmee verbonden de schreeuwerigheid van onze cultuur en de drukte van onze leefomgeving, lijkt God minder aanwezig in de wereld dan vroeger het geval was toen het leven nog rustig was en overzichtelijk.

Maar als je goed kijkt en luistert, kun je ook vandaag een heleboel mensen tegenkomen die hier beneden geloven iets van boven te hebben opgevangen. Dat wij daarbij mogen horen.

Wie zijt Gij toch,
dat Ge het verlangen naar U
zo diep geplant hebt in de mensen,
dat ons hart zo vaak brandt
van heimwee naar U.
Nooit heeft iemand U gezien,
en toch zijn we voortdurend
naar U op zoek.
Met alles wat er gebeurt
wordt U in verband gebracht.
In Uw naam zijn
geweldige dingen gedaan,
maar is ook gruwelijk
onrecht bedreven.
Wij hebben grote vragen bij U,
maar ondanks die vragen
blijven we om U roepen
en blijven onze ogen
verlangend naar U uitkijken.
Heer, kom over ons.